

משרד החינוך, התרבות והספורט

הגופים המשתתפים בפרויקט:

האגף הבכיר למיכון ומערכות מידע
חטיבת מערכות מידע בחינוך

לשכת
המדען הראשי

המינהל הפדגוגי
האגף לתכניות לימודים
המחלקה למחקר והערכה

מאגר משימות מבחן
להערכה בית ספרית

היסטוריה

כיתה ו'

מאגר המשימות בהיסטוריה פותח במרכז לטכנולוגיה חינוכית

פרופי אריה לוי	חוקר בכיר ומנהל הפרויקט:
רחל לוי	ניהול אדמיניסטרטיבי והפקה:
רלי בריקנר	ליווי ניהולי:
פרופי אריה לוי	ריכוז וניהול צוות הפיתוח:
דליה רימר, נעמי אביר, פרופי אריה לוי, רחל לוי	כתיבה:
פרופי דורון מנדלס	ייעוץ וכתיבה:
ד"ר רות זוזובסקי	קריאה והערות:
ירמי ואודי טאוב	עיצוב ואיור:
רפי מוזס	עריכה לשונית:
אסתטיקס בע"מ	ביצוע גרפי:
משה מועלם	ריכוז הפקה והבאה לדפוס:
נועה נתנאל	עוזרת הפקה:

חברי ועדת ההיגוי:

ד"ר רן אהרונסון - האוניברסיטה העברית - יו"ר; פרופי דורון מנדלס - האוניברסיטה העברית; יהודית וולף - האגף לתכניות לימודים; ד"ר יהושע מטיאש - האגף לתכניות לימודים; עקיבא דורון - האגף לתכניות לימודים; שרה וידר, מיכאל ירון - המזכירות הפדגוגית; ד"ר רות רו - האגף לתכניות לימודים; עליזה שאער - מורה

תודתנו נתונה לכל בתי הספר שהשתתפו בניסוי המשימות.
תודה למנהלים ולמורים על הערותיהם, ולתלמידים -
על תשובותיהם.

© התשנ"ח, 1997. כל הזכויות שמורות למשרד החינוך, התרבות והספורט.

משימות- בחינה במקצוע היסטוריה

אריה לוי

שלוש-עשרה משימות בלימודי היסטוריה בכיתה ו' של בית הספר היסודי נועדו לבדוק הישגים לימודיים במקצוע זה.

הן מכסות באופן חלקי תכנים המופיעים בתכנית הלימודים החדשה להיסטוריה בכיתות ו'-י" (תכנית לימודים להיסטוריה תשנ"ה).

המשימות עוסקות בפרקים בהיסטוריה כללית (תרכות יוון והשפעתה בתולדות האנושות, האימפריה הרומית) ובפרקים בתולדות עמנו (בית החשמונאים, התייונות, המלך הורדוס).

המשימות מייצגות גישה חלופית להערכת הישגים לימודיים. רוב הפריטים הכלולים במשימות אינם דורשים מן התלמידים לזכור עובדות, שמות ותאריכים, אלא מאתגרים אותם לנקוט עמדה, לחוות דעה, להצביע על קשרים בין התרחשויות שונות, ולדמיון מה הרגישו הנפשות, שפעולותיהן בעבר הרחוק מתוארות בספרי הלימוד או בטקסטים הכלולים במשימות.

משימות מסוג זה תואמות את הדרישות המוצגות במסמך ברדלי (Bradly Commission 1988), ואשר אומצו גם בתכנית הלימודים הישראלית. לפיהן, יש להתייחס לאירועי העבר מנקודת מבטם של אנשים שהתנסו בהם, כלומר לטפח אמפתיה היסטורית כניגוד להתרכזות בהווה.

כ-150 שאלות ופעולות לביצוע משתקפת התייחסות למטרות תכנית הלימודים החדשה בהיסטוריה. נציג כאן אחדות מאלה:

הכרת מקורות המשמשים בסיס לידיעותינו על העבר. היכולת למצוא את השווה ואת השונה בין מאורעות היסטוריים, מוסדות חברתיים, מקורות ותיאורים שונים.

היכולת להבחין בין עיקר לטפל, בין ראיות למסקנות, בין עובדות להנחות ולדעות, ובין הכללות לבין העובדות שעליהן ההכללות האלה מושתתות.

חיפוש שיטתי אחרי סיבות, תוצאות ומשמעויות שונות, שייתכנו לגבי אירועים היסטוריים. מאמץ שיטתי לחדור אל מסכת החיים המתגלמת בשרידים ובמסמכים המצויים בידינו.

העלאת השערות להסברתם של אירועים היסטוריים ולפתרון של בעיות היסטוריות. טיפוחם של הרגשת הזכות ושל הצורך לשפוט אירועים ותופעות היסטוריים על פי ערכים כלל-אנושיים.

הכרת ייחודו של עם ישראל כעם שרובו אינו מרוכז בטריטוריה בעלת עצמאות מדינית.

מעניין היה לבדוק באיזו מידה משתקפים בתשובותיהם של התלמידים הישגים התואמים את המטרות דלעיל.

מחברי המשימות התייחסו לניסיונות של מיון שאלות-בחינה בלימודי היסטוריה. כך, למשל, לוי ושבט (Lewy and Shavit, 1974) הבחינו בין שמונה סוגי שאלות-בחינה בלימודי היסטוריה:

עובדות היסטוריות, תיאור אירועים היסטוריים, מושגים והגדרתם, ניתוח של תופעה היסטורית, יחסי סיבה ותוצאה, תהליכים, זיקה בין תחומי חיים שונים (כגון כלכלה, רמה טכנולוגית, מבנה חברה, תנאי תקשורת), ונקיטת עמדה כלפי פעולות, התנהגויות וכדומה.

וולף (1992) מציגה טקסונומיה לשאלות-בחינה הבודקות כישורים בתחום השימוש במקורות היסטוריים. ברשימה שלה מופיעות שאלות הנוגעות לעניינים האלה: הבנת הברל בין הטקסט של ספר לימוד לבין המקורות המצוטטים בו; הפעלת קריטריונים לבדיקת מהימנות המקור; הפקת מסקנות ממקורות; ויהיו ההקשר של המקורות.

הנושא של שימוש במקורות נידון גם בחיבורו של אפק (1981). הוא מבחין בין לימוד ממקורות (התנהגות המאפיינת את עבודתו של ההיסטוריון) לבין לימוד בעזרת מקורות (התנהגות המאפיינת את פעולותיו של התלמיד). לפי דעתו של אפק, המקורות המופיעים בספרי לימוד ואשר אליהם מופנים התלמידים על ידי המורים, מסייעים לקורא להגיע לרמה של קריאה אינטליגנטית של כל סוגי קטעי קריאה, ומחדדים מודעות למהימנותו של מקור מידע כלשהו.

בתהליך חיבור השאלות התייחסו חברי הצוות לעקרונות פדגוגיים ישנים וחדשים אשר זכו להתייחסות בספרות העוסקת בהוראת היסטוריה בבית הספר. כך, למשל, זרנובסקי (Zarnowsky, 1966) מציעה לכלול בספרי לימוד בהיסטוריה בבית הספר היסודי קטעים סיפוריים מספרות ילדים, או להתאים סיפורים ליכולת הקריאה והתפיסה של ילדים, או אף לחבר סיפורים שסייעו לתלמידים צעירים להבין את רוח התקופה שעליה הם לומדים. רעיון זה מופיע בתכנית הלימודים תרפ"ג (מחלקת החינוך של ההנהלה הציונית בא"י, תרפ"ג):

"יש לשלב בספרי היסטוריה אגדות, פרקי קריאה מתאימים מספר הקריאה, פיוט וקריאת מקורות היסטוריים... אלה יועילו הרבה להחיות את הלימוד ויעוררו ככל התלמידים השתתפות פנימית בגורל עמנו ובגורל גדולי הדורות שפעלו וסבלו" (עמוד 41).

הגורם המלכד את כל השאלות במשימה יחידה הוא נושא המשימה ולא המיומנות. לקביעה זו חשיבות רבה, שכן בקרב מחנכים שונים רווחת הדעה שמכיוון ששליטה במיומנויות מאפשרת לתלמיד להגיע לרמה של לומד עצמאי, רצוי לארגן את הלימודים סביב ההקניה של מיומנויות בודדות, ולסמוך על כך שלומד עצמאי יהיה מסוגל ממילא לרכוש את הידע הדרוש לו באמצעות לימוד עצמי.

כפיתוח מאגרי משימות אימצנו דעה של ברופי ואלמן (Brophy and Alleman, 1991). הם כתבו כך: "אין להתייחס למרכיבים בודדים של נושא נתון, אלא יש לטפל בהם בהקשר מתאים. גם במיומנויות אין לטפל תוך ניתוקן מהקשרן הטבעי. במקום הרגילים מלאכותיים במיומנויות בודדות, יש לטפל בהן תוך עיסוק במשימות אותנטיות שפתרון דורש שימוש במיומנויות" (עמוד 13).

מעניין לציין, שבהקשר אחר הושמעה כבר לפני 30 שנה טענה נגד התמקדות בלימוד מיומנויות. את הטענה הזו השמיעה החוקרת הישראלית לאה אדר (1967). היא כתבה כך: "נראה לנו, כי השימוש במערכות מיון מוכנות מראש המפרטות את הסוגים האפשריים של

מניפולציות חשיבה, אינו הכרחי, ואולי אף מפריע. קיימת זיקה חזקה בין ה"מה" וה"איך" של חשיבה, שכן כל חומר מושך אופרציה ספציפית של תשובה, ואינו ניתן בהכרח לתמרון לפי מערכת קבועה של תפקודי חשיבה מעין זו המצויה אצל בלום (Bloom, 1956). הגישה לבדיקת מיומנויות חשיבה בהישג חינוכי איננה האם השיג התלמיד את היכולת לבצע אקסטרפולציות, אלא האם תוך לימוד חומר מסוים, רכש התלמיד את היכולת לבצע בתחומו אותן הפעולות המתבקשות מתוך מבנהו של חומר זה, תוכנו, משמעותו או חשיבותו המעשית. המאמץ לכפות על החומר פעולות חשיבה מוגדרות מראש, במקום להפיק מתוכו את אלו ההולמות אותו, גורם אף להטיה בפירוש אותן הפעולות" (עמוד 26).

עד כה הוצגו תכונות אחרות של המשימות בהיסטוריה. כמידה רבה תכונות אלה מאפיינות גם את המשימות שבמקצועות אחרים. ואולם, כדי להבליט את החידוש במשימות בהיסטוריה הכלולות כמאגר זה, נציג כאן פריטים אחדים מ"היסטוריה לכיתה ו'", שהיו בשימוש בסקר הישגים לפני יותר מחצי יובל שנים (לוי וחוב' 1972). הקורא יכול לראות שמקצת שאלות אלה דרשו מהתלמיד להפעיל את שכלו ולא רק להעלות בזיכרונו דברים שנאמרו לו. עם זאת, ההבדל גלוי לעין.

דוגמות של פריטים סגורים

1. "הפוליס" היא

- א. עיר-מדינה בעלת חוקי שלטון משלה.
- ב. עיר שהיא חלק ממדינה.
- ג. שמה של אחת ממדינות אסיה.
- ד. שמה של אחת מערי יוון.

2. * אלכסנדר מוקדון רצה

- א. להשליט את התרבות היוונית על כל עמי המזרח.
- ב. לכבוש את פרס.
- ג. למזג את תרבות יוון ואת תרבות המזרח.
- ד. להשתלט על תרבות המזרח.

לפניך ויכוח דמיוני בין ארבעה נערים בנושא "התגוששות".
בוויכוח משתתפים: נער אתונאי, נער מיוון בראשית תקופת ההתייוונות ביהודה, נער ספרטני ונער בן ירושלים ממתנגדי ההתייוונות.

קרא את הוויכוח וענה על השאלות שלאחריו:

אמר ניקון: "לדעתי, ההתגוששויות חשובות מאוד לכל אדם. הן מפתחות את הכושר הגופני, ונוסף על כך מלמדות המתגושש להיות אמיץ לב. חייל טוב זקוק לגוף חזק ולאומץ לב, כי הרי מטרתו היחידה של כל אחד מאתנו היא להיות גיבור מלחמה."

אמר אקטרוס: "נכון שחשוב לפתח את הכושר הגופני של האדם, אך היש בכך דיי? ומה על החשבון, הספרות והנגינה ושאר ענייני הרוח? אצלנו, שלא כמו אצלכם, מחנכים את האדם להיות אזרח טוב ולא רק חייל טוב."

* יש לציין שבשאלה זו - כל התשובות אפשריות.

אמר שמעיה: "איני מבין על מה הוויכוח ביניכם. שניכם תסכימו בוודאי שההתגוששויות הן בילוי נהדר. חבריי ואני נהנים מאוד מצורת בילוי זו, שלא הייתה נהוגה אצלנו כימים עברו. אני מקווה שכאשר אדע יותר טוב את השפה היוונית, אוכל ליהנות גם מהמחזות בתאטרון.

אמר סיחון: "על רעותיהם של ניקון ואקטרוס איני מתפלא. אך אתה, שמעיה, אינך סכור שההתגוששויות וצורות הבילוי האחרות נוגדות את רוח רתנו? אני מעדיף לעסוק בלימוד התורה, מאשר לכזבו זמני על הכלים כאלה, המשמשים נושא לוויכוח ביניכם."

3. איזה נער מבין המתווכים הוא בן ירושלים ממתנגדי ההתייוונות?

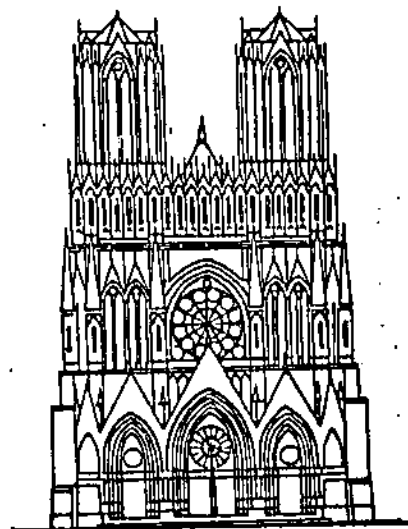
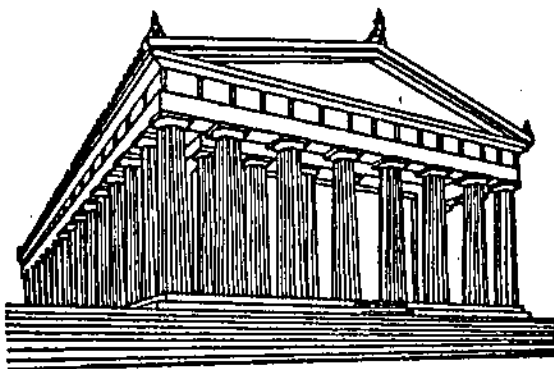
- א. אקטרוס
- ב. שמעיה
- ג. ניקון
- ד. סיחון

4. מי מהנערים הוא ספרטני?

- א. אקטרוס
- ב. ניקון
- ג. סיחון
- ד. שמעיה

5. רשום בגליון התשובות לגבי שני ציורי הבניינים את האות המתאימה להגדרות הבניין מתוך הרשימה הבאה:

- א. בית כנסת
- ב. כנסייה קתולית
- ג. מסגד
- ד. מקדש יוני

בפריטים המובאים כאן יש התייחסות לנושאים מרכזיים הכלולים בחומר הלימודים. יתר על כן, במקצת השאלות התלמיד נדרש להפגין יכולת הבחנה בין דעות שולטות בקרב קבוצות אוכלוסייה שונות, אך פעילותו של התלמיד מצטמצמת בתחום של סימון השובה נכונה, בלי כל אפשרות לבטא מחשבות עצמאיות ולהעלות נימוקים להצדקת התשובה.

שאלות-בחינה מסוג זה הניעו חוקרים לטעון שסגנון הבחינה בבתי ספר בארצות הברית מילא תפקיד מרכזי בדלדול השכלתם של תלמידים אמריקנים (Bloom, 1987). המשימות הכלולות במאגר זה עשויות לשמש גורם המונע דלדול מסוג זה.

ביבליוגרפיה

אדר, לאה, 1967, שיטת ההוראה והישגי תלמידים: משמעותם במחקר חינוכי. מגמות, כרך ט"ו: עמודים 5-30.

אפק, יוסף, 1981, השימוש במקורות בהוראת ההיסטוריה. בתוך י' אפק (עורך) ההיסטוריה ודרכי הוראתה, ירושלים, משרד החינוך והתרכות, האגף לתכניות לימודים.

זולף, יהודית, 1992, מקומה של ההערכה בהכנת תכנית לימודים חדשה בהיסטוריה, ירושלים, משרד החינוך, התרכות והספורט, האגף לתכניות לימודים.

לוי, א'; חן, מ'; ארליך, ע', 1972, מבחני כיתה ו', ירושלים, משרד החינוך והתרכות, המזכירות הפרגוגית, בחינוך היסודי מס' 10.

מחלקת החינוך של ההנהלה הציונית בא"י, תרפ"ג, תכנית בתי הספר העממיים בא"י, ירושלים (מחלקת החינוך).

תכנית הלימודים, היסטוריה לכיתות ו'-י' בחינוך הממלכתי, תשנ"ה, ירושלים, משרד החינוך, התרכות והספורט, האגף לתכניות לימודים.

Bloom, A., 1987, *The Closing of the American Mind; How Higher Education Failed Democracy and Impoverished the souls of Todays Students*. New York, Simon and Schuster.

Zarnovsky, Myra, 1996, *constructing Historical Interpretation in Elementary School*. *Advances in Research on Teaching*, V.G: 183-205.

רשימת המשימות במאגר היסטוריה

קוד המשימה	שם המשימה יון הקלאסית
01/01	1. חיי באתונה
01/02	2. האוצר - ספור על הדמוקרטיה האתונאית
01/03	3. החינוך בספרטה
ההלינום	
02/01	1. הכיבוש ההלניסטי
02/02	2. עליית המיוונים בתמיכת השלטון הנוכרי
02/03	3. אלכסנדר מוקדון
רומא וירושלים	
03/01	1. התפשטות האימפריה הרומית
03/02	2. המלך הורדוס
כללי אינטגרטיבי	
04/01	1. בניינים מן העבר
04/02	2. בנייה ואומנות ביוון העתיקה, בא"י ובעולם המערבי
04/03	3. הבדלים בין העת העתיקה לבין ימינו
04/04	4. תגליות במודיעין
04/05	5. אוצרות מהעת העתיקה